

Fri rettshjelp

Forord

Denne brosjyren er utarbeidet av Juridisk rådgivning for kvinner, JURK, som er en uavhengig organisasjon drevet av kvinnelige jusstudenter ved Universitetet i Oslo. JURK gir gratis råd og veiledning i de fleste juridiske spørsmål til kvinner over hele landet.

Brosjyren gir en oversikt over juridiske og praktiske spørsmål som er aktuelle for alle som ønsker å søke om fri rettshjelp.

JURK ønsker å takke Sivilavdelingen ved Justisdepartementet for veiledning til utarbeidelse av brosjyren.

Oslo, september 2004

Sidsel Steffensen
Kristin Ugstad Steinrem

[todo](#)

[Kapittel 1 Innledning](#)

[Kapittel 2 Ulike former for fri rettshjelp](#)

[2.1 Fritt rettsråd](#)

[2.2 Fri sakførsel](#)

[2.3 Fritak for rettsgebyr](#)

[Kapittel 3 Hvem kan få fri rettshjelp?](#)

[Kapittel 4 Vilkår for å få fri rettshjelp](#)

[4.1 Inntekt](#)

[4.2 Formue](#)

[4.3 Unntak fra inntekts- og formuesgrensene](#)

[Kapittel 5 Saksområder](#)

[5.1 Saker uten behovsprøving](#)

[5.2 Prioriterte saksområder](#)

[5.3 Ikke-prioriterte saksområder](#)

[5.4 Dette får du ikke fri rettshjelp til](#)

[5.5 Kostnader](#)

[Kapittel 6 Hvor får du hjelp?](#)

[6.1 Hvor skal du søke og hvem innvilger?](#)

[6.2 Klage](#)

Kapittel 1 Innledning

Vanligvis medfører det utgifter å søke juridisk hjelp og å få avgjort en sak for domstolene. For å bistå personer som ikke selv har råd til å betale for juridisk hjelp, har det offentlige etablert en ordning med fri rettshjelp. Ordningen er primært et sosialt hjelpetiltak.

Reglene er gitt i lov om fri rettshjelp fra 1980, som gjelder sivile saker. Rettshjelp til mistenkte og tiltalte i straffesaker er sikret gjennom bestemmelser i straffeprosessloven.

Vi omtaler lovens innhold i korte trekk. Definisjoner av de begrepene loven bruker finnes i forskrifter og rundskriv til loven, og er bare i liten grad tatt med her. Også innholdsmessig utdypning finnes i forskrifter og rundskriv. Vårt mål med denne fremstillingen er å gi en forholdsvis enkel og oversiktlig omtale.

Kapittel 2 Ulike former for fri rettshjelp

Fri rettshjelp gis som fritt rettsråd, fri sakførsel eller fritak for rettsgebyrer. Grensen mellom fritt rettsråd og fri sakførsel følger i prinsippet grensen mellom saker som behandles i og utenfor domstolene.

2.1 Fritt rettsråd

Hovedregelen er at fritt rettsråd er rettshjelp utenfor domstolene. Dette omfatter også behandling for forliksrådet. Ytelsen omfatter nødvendig rådgivning og bistand fra advokat i forbindelse med et aktuelt problem. Ytelsen kan omfatte råd og veiledning i ulike rettslige spørsmål, også ren informasjon om rettsregler, samt ulike typer juridisk bistand overfor offentlige myndigheter og private.

2.2 Fri sakførsel

Fri sakførsel er økonomisk støtte til dem som trenger juridisk bistand i forbindelse med en rettssak som skal føres for de alminnelige domstolene (unntatt forliksrådet), særdomstolene og visse forvaltningsorganer, og som ikke kan betale for den selv.

Utgangspunktet er imidlertid at det bare er i saker av personlig art, hvor interesser av stor velferdsmessig betydning for den enkelte står på spill, at det kan være aktuelt å innvilge fri sakførsel.

Innvilges fri sakførsel, dekkes godtgjørelse til advokat (prosessfullmektig) for arbeidet før og under rettssaken. Videre dekkes også arbeidet med å utarbeide søknaden om fri sakførsel. Hvis du får avslag på søknad om fri sakførsel, vil advokatens arbeid kunne dekkes etter reglene om fritt rettsråd dersom betingelsene for dette foreligger.

2.3 Fritak for rettsgebyr

Fritak for rettsgebyr kan enten inngå som en del av bevilling til fri sakførsel eller gis som en selvstendig fri rettshjelpsytelse. Hvis du kun får innvilget fritak for rettsgebyr, vil det offentlige dekke behandlingsgebyret og enkelte utgifter forbundet med saken.

Kapittel 3 Hvem kan få fri rettehjelp?

Fri rettshjelp er i utgangspunktet forbeholdt privatpersoner. Kun i særlige tilfeller kan selskaper og foreninger få fri rettshjelp.

Utlendinger omfattes av ordningen på lik linje med norske statsborgere. Enkelte grupper med særlige behov får fri rettshjelp uten behovsprøving.

Kapittel 4 Vilkår for å få fri rettshjelp

Du kan få innvilget fri rettshjelp dersom du har formue og inntekt under bestemte grenser. Grensene er de samme for fri sakførsel og fritt rettsråd.

Det er som hovedregel den økonomiske situasjonen på søknadstidspunktet som skal legges til grunn.

Bevilging til fri rettshjelp i saker som innvilges etter økonomisk behovsprøving kan trekkes tilbake dersom søkeres økonomiske situasjon er vesentlig bedret før retthjelpen er avsluttet.

Ektefeller og andre som lever sammen med felles økonomi, skal vurderes samlet når det gjelder

inntekts- og formuesgrensene. Dersom deres samlede økonomi overstiger grensene skal fri rettshjelp i utgangspunktet ikke innvilges.

Loven gir adgang til å fravike bestemmelsene der det er rimelig. Det vil særlig være tilfelle der personene har motstridende interesser, for eksempel i en ekteskapstvist, eller der det ellers ikke er naturlig å si at flere har sammenfallende interesser i utfallet av saken. Videre kan bestemmelsen ses bort ifra i saker som angår spesielt personlige forhold for deg som søker, for eksempel mènnerstatning ved personskade, erstatning for tap i fremtidig erverv, erstatning for seksuelle overgrep eller i trygdesaker.

Økonomisk identifikasjon med ny ektefelle skal normalt ikke foretas i enkelte saker som springer ut av den ene ektefelle eller samboers tidligere ekteskap eller samboerskap. Eksempler på slike saker er saker som dreier seg om separasjon eller skilsmisse, barnefordeling, ektefellebidrag, barnebidrag, bruksrett til bolig og lignende. Økonomisk identifikasjon skal imidlertid skje i farskapssaker. Når det gjelder den del av ekteskapssaken som dreier seg om selve skiftet, skal bestemmelsen om økonomisk identifikasjon som hovedregel komme til anvendelse.

4.1 Inntekt

Dersom du mottar fri rettshjelp må du som hovedregel ikke ha en bruttoinntekt eller tilsvarende næringsinntekt som overstiger kr 230 000 på årsbasis.

Inntekt som det ikke skal betales skatt av skal ikke inngå i beregningsgrunnlaget. Eksempler på slik inntekt er grunnstønad og hjelpestønad til uføre, attføringshjelp, nedkomststønad til ugift/skilt/separert kvinne, engangsstønad ved fødsel og adopsjon, barnetrygd, mènnerstatning og oppreisning etter skadeerstatningsloven og bostøtte. Heller ikke barnebidrag tas med i beregningsgrunnlaget ved fastsettelsen av søkers inntekt.

Når det gjelder selvstendig næringsdrivende, finnes det ikke noe bruttoinntektsbegrep tilsvarende det som gjelder for personlige skatteyttere. Personlig næringsdrivende skal imidlertid levere en næringsoppgave som vil gi en viss veiledning ved vurdering av søkerens bruttoøkonomi. Er du personlig næringsdrivende og søker fri rettshjelp, må du selv sørge for å innhente nødvendig dokumentasjon.

4.2 Formue

For å få fri rettshjelp må du som hovedregel ikke ha en nettoformue som overstiger kr 100.000. Eier du egen bolig, holdes likningsverdien som oftest utenfor ved vurderingen av formuens størrelse.

Formue du har som følge av at din partner har utløst deg fra felles bolig, regnes ikke med så sant du skal kjøpe ny bolig for pengene.

4.3 Unntak fra inntekts- og formuesgrensene

Reglene om inntekts- og formuesgrenser gjelder ikke i de tilfelle hvor fri rettshjelp skal innvilges uten behovsprøving.

Fylkesmannen kan treffe vedtak om dispensasjon fra de økonomiske vilkår. Det skal imidlertid mye til for å få dette, særlig dersom inntektsgrensen er overskredet med mer enn kr 15 – 20 000. Avgjørelsen tas etter en konkret vurdering av sakens art og omfang samt søkerens behov for bistand.

Når formuesgrensen er overskredet, tas det hensyn til hva formuen består i. Er formuen for eksempel bundet opp i bolig, gis det lettere dispensasjon fra reglene enn om formuen består av bankinnskudd.

Hva slags sak det søkes bistand til skal også tillegges vekt. Er det en såkalt prioritert sak, en sak av spesielt stor velferdsmessig betydning for søkeren, eller en sak av vesentlig prinsipiell interesse, gis det lettere dispensasjon enn om saken er av mindre betydning for den enkelte.

Blir du flere ganger uten rettslig grunnlag trukket inn som part i en konflikt, vil også dette være et moment for dispensasjonen.

Kapittel 5 Saksområder

Etter lov om fri rettshjelp er det enkelte saksområder som betegnes som prioriterte, andre som uprioriterte.

For enkelte prioriterte saksområder gis det bistand uten behovsprøving, det vil si at du kan få fri rettshjelp uavhengig av din inntekt og formue. I andre saker, prioriterte og uprioriterte, er det et grunnleggende vilkår for fri rettshjelp at du oppfyller de økonomiske vilkårene.

5.1 Saker uten behovsprøving

Uavhengig av inntekt og formue kan du få fri rettshjelp i nærmere angitte utlendingssaker, saker om kvinnemishandling og barnevern, eller hvis du som voldsoffer går til erstatningssøksmål mot gjerningsmannen.

Også i andre tilfeller kan fri rettshjelp innvilges uten økonomisk vurdering. Nedenfor følger en kort beskrivelse av de mest aktuelle tilfellene.

Har du blitt utsatt for fysisk mishandling, tvang og trusler fra den personen du er gift med eller lever

sammen med, kan du innvilges fri rettshjelp uten behovsprøving. Det samme gjelder dersom du som kvinne opplever dette fra voksne barn.

Prostituerte som utsettes for mishandling, trusler og tvang fra kunder og halliker kommer også inn under denne bestemmelsen.

Som mishandlet har du rett til hjelp i forbindelse med anmeldelse til politiet og senere politiavhør. Du har videre rett til advokat under hovedforhandlingen i straffesaken mot gjerningsmannen.

Utlendinger har krav på fritt rettsråd uten behovsprøving i saker som gjelder bortvisning, utvisning, tilbakekall av gitt tillatelse og asylsøknad. Retten gjelder både behandling i førsteinstans og ved eventuell klage. Viser det seg i ettertid at søkeren har økonomisk evne, kan det offentlige kreve ytelsen tilbakebetalt.

Retten skal av eget tiltak og uten behovsprøving bevilge fri sakførsel for vernepliktige i militærnektersaker. Fordi vernepliktige generelt har lav inntekt under førstegangstjenesten, kan de innvilges fri rettshjelp uten behovsprøving på alle saksområder som er prioritert etter loven, og i visse gjeldssaker. Tilsvarende bestemmelser gjelder ikke for personer som verver seg til førstegangstjeneste, for eksempel kvinner som ikke er vernepliktige. Etter en konkret vurdering kan det imidlertid innvilges fri rettshjelp også til disse.

Den som et tvangstiltak retter seg mot i saker om overprøving av administrative tvangsinngrep foretatt etter barnevernloven, sosialloven, smittevernloven og lov om psykisk helsevern, har rett til fri rettshjelp uten behovsprøving. Dette gjelder for eksempel saker om tvangsbehandling av rusmisbrukere og saker der psykisk syke tvangsbehandles eller tvangsinnlegges. Likeledes gjelder det i barnevernssaker der tvangsinngrep kan dreie seg om for eksempel omsorgsovertakelse, samværsrett eller fratakelse av foreldreansvar.

Har Sivilombudsmannen anbefalt deg som privatperson å gå til sak, har du krav på fri sakførsel. Det samme gjelder dersom en sak tas opp i Høyesterett for å få en prinsippavgjørelse.

I saker om umyndiggjøring eller opphevelse av vergemål, skal det innvilges fri sakførsel uten behovsprøving.

I sedelighetssaker, som for eksempel voldtekt, seksuelt misbruk, utuktig omgang med barn og incest, skal det offentlige bekoste bistandsadvokat til offeret. Dette følger av straffeprosessloven.

5.2 Prioriterte saksområder

Nedenfor finner du eksempler på saksområder som i følge loven er prioriterte områder, men hvor det likevel skal foretas en behovsprøving.

Behovsprøvingen består i å avklare om de økonomiske vilkår er oppfylt, om det er nødvendig med advokatbistand og om det er rimelig at det offentlige yter fri rettshjelp. Det anses ikke nødvendig med advokathjelp dersom du for eksempel kan få like god hjelp fra et offentlig kontor.

Fri rettshjelp kan innvilges til den ene eller begge parter i saker etter ekteskaps-, skifte- og barneloven. Lever du i partnerskap, likestilles det med ekteskap. Sakene kan for eksempel gjelde separasjon og skilsmisse, og skifte av felleseie, spørsmål om bidrag etter en skilsmisse med videre.

Saker som omhandler foreldreansvar, samværsrett og fostringsplikt kan du også få fri rettshjelp til. Inn under fostringsplikten hører for eksempel spørsmål om barnebidrag.

Du kan få fri rettshjelp i trygde- og pensjonssaker, men da må det dreie seg om svært kompliserte saker, eller det må foreligge helt spesielle forhold. Hjelpen kan gis i forbindelse med ankesak til trygderetten og klage til fylkestyngdekantoret eller Rikstrygdeverket.

I saker som omhandler oppsigelse og utkastelse etter husleieloven fra leilighet du som leietaker bebor, kan det gis fri rettshjelp. Det samme gjelder ved leieforhold i leieboeraksjeselskaper, boligaksjeselskaper og andels- og borettslag.

Er du skadet eller etterlatt og krever erstatning som følge av personskade eller tap av forsørger, kan du innvilges fri rettshjelp.

Som arbeidstaker kan du få fri rettshjelp i saker om oppsigelse og avskjed i arbeidsforhold. Er du medlem av en arbeidstakerorganisasjon som har knyttet til seg juridisk kompetanse, forventes det at du benytter deg av denne.

Er du fornærmet i en straffesak, kan du gis fritt rettsråd for eksempel i forbindelse med klage til overordnet påtalemyndighet på at saken besluttet henlagt. Det forventes at du selv anmelder saken til politiet

Er du enslig mor og flytter sammen med en mann som etter folketrygdloven ”ikke kan utelukkes å være far til barnet”, faller retten til visse trygdeytelser bort. Må du selv betale for DNA-test for å avklare farskapet, kan du ha rett til fri rettshjelp.

5.3 Ikke-prioriterte saksområder

I utgangspunktet gis det ikke fri rettshjelp i saker som faller utenom det som er nevnt over om prioriterte saker. Likevel kan det i helt spesielle tilfeller være mulig å få fri rettshjelp. I så fall må det aktuelle problemet åpenbart ha så stor personlig og velferdsmessig betydning for deg som søker at det etter en samlet vurdering finnes rimelig at det offentlige yter fri rettshjelp. Har saken likhetstrekk med prioriterte

saker, er dette et moment som kan tillegges vekt.

For at det i det hele tatt skal være aktuelt å yte hjelp etter denne regelen, er det et grunnvilkår at du oppfyller de økonomiske betingelsene for å få fri rettshjelp.

De fleste vil nok føle at enhver rettslig konflikt har ”stor personlig betydning for meg”, men her er loven streng. Saken må objektivt sett berøre deg så sterkt personlig at det er grunn for det offentlige til å prioritere å gi deg rettshjelp. Foreligger det for eksempel en hendelse som fører til fare for at du kan miste hus og hjem, kan dette være en slik sak.

I barne bortføringssaker må du dokumentere inntekt og formue, men det innvilges som regel hjelp selv om grensene er overskredet. Det er en forutsetning at barnet rettstridig er ført ut av landet.

Twister om betaling av et pengekrav (depositum) mellom utleier og leietaker er en sak som ikke er prioritert, men hvor det offentlige, forutsatt at det etter en samlet vurdering finner det rimelig, kan yte hjelp hvis de strenge vilkårene om personlig og velferdsmessig betydning er oppfylt.

Farskapssaker der farskap er fastsatt ved fødselen, men senere trukket i tvil, er heller ikke prioritert. Også her kan hjelp innvilges etter kriteriene som er nevnt over.

5.4 Dette får du ikke fri rettshjelp til:

Der offentlige kontorer kan gi deg opplysninger og veiledning, får du vanligvis ikke fri rettshjelp.

Du får ikke fri rettshjelp til tvister som har oppstått som følge av kjøp og salg, for eksempel bruktbilkjøp. Heller ikke i saker om fast eiendoms rettsforhold, som grensetwister i et naboforhold, kan du regne med å få fri rettshjelp.

Fri rettshjelp gis unntaksvis i gjeldssaker. Vil fri rettshjelp på ett tidspunkt kunne forhindre at du havner i et håpløst gjeldsuføre, at du må håndtere en sak alene mot en mye sterkere motpart og/eller at det offentlige blir belastet enda større omkostninger senere, vil det kunne føre til at du får bistand.

Fri rettshjelp gis sjelden i arvesaker. Det finnes mye annen offentlig hjelp du kan benytte deg av. Et unntak fra dette er hvis du som arving nærmest har blitt utsatt for et overgrep.

5.5 Kostnader

Fri rettshjelp er i utgangspunktet gratis, men du må som regel betale utgifter til reise og opphold i forbindelse med saken selv. Du bør altså benytte en advokat i nærheten av hjemstedet ditt. Dersom du bor i et strøk av landet der det er få advokater og langt mellom dem, vil du kunne få dekket nødvendige

utgifter til reise og opphold.

Tidligere var det egenandel på fri rettshjelp. Denne bortfalt fra 01.09.03.

Etter rettshjelpsloven kan en advokat ikke kreve ytterligere vederlag fra deg som klient for arbeid som betales av det offentlige. Det betyr at advokaten ikke kan kreve betaling etter høyere timesatser eller for flere timer enn det innvilges rettshjelp for.

Fri rettshjelp gis på den betingelse at det offentlige kan kreve tilbake sine utgifter dersom du får din økonomiske tilstand vesentlig bedret som følge av denne hjelpen.

Det er viktig å være klar over at man kan bli pålagt å betale motpartens saksomkostninger ved en eventuell rettssak.

Kapittel 6 Hvor får du hjelp?

6.1 Hvor skal du søke og hvem innvilger?

Det skal som hovedregel søkes om fri rettshjelp på forhånd, det vil si før bistanden ytes. Det kan imidlertid også gis bevilgning til fri rettshjelp i ettertid.

Den mest brukte fremgangsmåten er å ta kontakt med en advokat i nærheten av eget bosted eller å sende en søknad til fylkesmannen i hjemfylket. Alle praktiserende advokater kan gi fri rettshjelp. Den advokaten du henvender deg til, har plikt til å orientere deg om ordningen og opplyse deg om hvilke muligheter du har til å oppnå fri rettshjelp. I mange tilfeller vil hun selv kunne innvilge fri rettshjelp. Kan hun ikke det, vil hun søke fri rettshjelp på dine vegne dersom du ber om det.

Alternativt kan du selv sende søknad direkte til fylkesmannen. Det er utarbeidet et egenerklæringsskjema og informasjonsbrosjyre. Materiellet får du ved å henvende deg til en advokat, fylkesmannen, en domstol eller til JURK.

Vær nøye med utfyllingen av egenerklæringsskjemaet. Er det ufullstendig eller unøyaktig utfyllt, vil saksbehandlingstiden kunne bli forlenget. Send med en kort, men fullstendig beskrivelse der du får frem hva som er spesielt med din sak, slik at det er mulig for fylkesmannen å vurdere om den kommer inn under loven.

Advokater, fylkesmenn, domstolene, fylkesnemndene, trygderetten, Rikstrygdeverket og fylkestrygdekontoret innvilger søknader om fri rettshjelp.

6.2 Klage på avslag

Blir din søknad om fri rettshjelp avslått kan du klage avslaget inn for Justisdepartementet, som er klageinstans.

[Tilbake](#)